

RĂZBOIUL DACIC AL LUI TRAIAN ÎN CRONICA LUI IBRAHIM PEÇEVI

CRISTINA FENEȘAN

Această lucrare cuprinde analiza amănunțită și explicarea similitudinilor existente între fragmentul din cronica lui **Ibrahim Peçevi** și pasajele din *Istoria romană* a lui **Cassius Dio** în varianta lui Xiphilinus, care se referă la desfășurarea războaielor dacice și la construirea podului lui **Traian** de la Drobeta.

Cronica de notorietate a lui Ibrahim Peçevi, cu numele întreg Ibrahim ibn Abdullah Ibrahim Peçevi (Alajbegović) Yani¹, cuprinde un pasaj despre războaiele daco-romane și despre ruinele podului lui Traian de lângă Drobeta-Turnu Severin. Pagina (435–436) dedicată de autor acestui vestigiu al antichității în cronica editată pentru prima oară la Istanbul în anii 1864–1865 (1281 H)², dovedește vocația sa autentică pentru realitate și adevăr istoric, care l-a ajutat să depășească prejudecățile islamice obișnuite, de ignorare a cronicilor europene. Interesul și aptitudinea lui Peçevi pentru istorie s-au dezvoltat pe măsura instrucției și educației primite, mai întâi, în orașul său natal Pécs. De altfel, credem că trezirea și cultivarea dragostei sale pentru istorie s-ar fi datorat cunoscutului *şeyh khalwatiyya*, Ali Dede Sigetvári³, păzitorul mausoleului construit la Szeged în cinstea sultanului Süleyman Kanuni, mort în 1566 la asediul acestei cetăți. În prima sa tinerețe, Peçevi, care fusese discipolul spiritual și tovarășul nelipsit de călătorie al *şeyhului* Ali Dede, a vizitat în numeroase rânduri, înainte de 1598–1599 (1000 H),

¹ Ibrahim ibn Abdullah Peçuy Alaybegović, numit în mod curent, Peçevi (1574–1651) s-a născut la Pécs și a fost controlor financiar (*defterdar*) în Anatolia, în ținutul Dunării (*Tuna defterdarlığı*) și în *eyaletul* Timișoara. Pe linie maternă el s-a înrudit cu familia vestită a vizirilor Sokollu. Orfan la vârsta de 14 ani, Peçevi a fost crescut de rudele sale bosniece, adică de *valiul* de Buda, Ferhad pașa, fratele mamei sale și, apoi, de Lala Mehmed pașa, vărul marelui vizir, Sokollu Mehmed pașa, vezi F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927, p. 192 și urm.; S. Balić, *Das unbekannte Bosnien*, Köln, Weimar, 1992, p. 232 și urm.

² I. Peçevi, *Tarih* (Istorie) I–II, Istanbul (1281, 1283 H), 1864/5, 1867/8.

³ Este vorba de Ali-Dede ibn al-Hağğ Mustafâ, Ala'addin al-Bosnawi al Halwati an-Nuri, polihistor, conducătorul unei mănăstiri (*tekke*) de derviși din Szeged, aparținând confreriei mistice musulmane (*tarikât*) *Khalwatiyya*, care practica izolarea timp de 40 de zile într-o celulă sau într-un pustiu, pentru post, rugăciune și stare de veghe, vezi S. Balić, *Das unbekannte Bosnien*, p. 226 și urm.; N. Clayer, *Mystiques, État et Société. Les Halvetis dans l'aire balkanique de la fin du XVIe siècle à nos jours*, Leida, 1994, p. 124, 125, 137 și urm.

câmpul de luptă de la Mohács. Poposind pe aceeași colină, unde sultanul Süleyman își ținuse sfatul de război înaintea bătăliei de la 29 august 1526⁴, Ibrahim Peçevi s-a familiarizat cu metoda periegezei și a înțeles, totodată, necesitatea plasării evenimentului istoric în cadrul său geografic. Dorind să redea cât mai exact și mai precis istoria politică și militară otomană, efort recunoscut de o seamă de cercetători ai operei sale⁵, Peçevi nu s-a limitat doar la cercetarea izvoarelor otomane tradiționale. Dimpotrivă, ideea de a folosi în cronica sa unele izvoare europene și, în primul rând, izvoare ungare scrise în limbile latină și maghiară, a fost apreciată, în mod cu totul îndreptățit, de Bernard Lewis ca fiind „revoluționară”⁶. Dacă J. Thúry a identificat, la vremea sa, două cronici ungare folosite de Peçevi – *Cronica ungară* scrisă de Gáspár Heltai după modelul *Decadelor* lui Bonfinius și tipărită la Cluj în 1575 și cronica lui Nicolae Istvánffy, *Historiarum de rebus hungaricis libri XXXIV*, editată în 1623 – în schimb, M. Köhbach a dovedit că, în redarea legendei Sfântului Gerardus din Morisena (Cenad), Peçevi a recurs la o versiune maghiară a lui Bonfinius, respectiv la un izvor strâns legat de acesta⁷. După părerea lui J. Thúry⁸, accesul lui Peçevi la izvoarele europene scrise în limba latină, relatând evenimentele petrecute mai cu seamă între anii 1521–1567, ar fi fost asigurat de diacul (*déak*) pașei de Buda, Musa pașa, al cărui nume cronicarul însă nu-l pomenește. Chiar Peçevi recunoaște, în mod indirect, folosirea unui tâlmaci, care nu cunoștea, așadar, prea bine nici osmana, nici latina: „Fiindcă în țara noastră «eyaletul Buda» sunt foarte mulți dieci unguri, adică dintre cei ce știu să scrie și să citească, am pus să fie citite mai multe expediții ale răposatului «Süleyman» pe care, însă, am pus să fie traduse în osmană. Astfel, înainte de toate acestea, este traducerea luptei de la Mohács”⁹. De altfel, ajutorul primit din partea tâlmaciului de latină și maghiară nu a exclus, în opinia lui J. Thúry, cunoștințele lui Peçevi de limba maghiară, dovadă fiind prezența a numeroase cuvinte în cronica sa și participarea autorului, în 1595, la tratativele de predare a cetății Esztergom¹⁰.

Interesantă este și justificarea la care a recurs Peçevi pentru folosirea acestor izvoare. Este vorba de nevoia cunoașterii cât mai depline a trecutului atunci când izvoarele otomane sunt deopotrivă simple, laconice și lacunare, ca în cazul tentativei armatei imperiale de recucerire a cetății Buda în anul 1542: „după ce am parcurs lucrările istorice osmane, care au circulat în vremea noastră, mi-a trecut prin minte să cercetez în ce fel au descris necredincioșii în istoria lor expedițiile răposatului «Süleyman» padișah”¹¹.

⁴ Peçevi, *Tarih I*, Istanbul, 1864/5, p. 89.

⁵ J. Thúry, *Pecsevi viszonya a magyar történetíráshoz* (Legăturile lui Peçevi cu istoriografia maghiară), “Századok”, 1892, 480-7; Fr. von Kraeitz, *Der osmanische Historiker Ibrahim Peçevi*, „Der Islam”, 1918, 8, p. 252.

⁶ B. Lewis, *The Muslim Discovery of Europe*, New York, 1982, p. 164.

⁷ M. Köhbach, *Gellérthegy, Gerz Ilyas Tepesi. Ein Berg und sein Heiliger*, „Südost Forschungen” 37, 1978, p. 136-138.

⁸ Thúry, 1892, p. 484.

⁹ Peçevi I, 1864/4, p. 106; Z. Arıkan, *İlk Osmanlı Tarihçilerinde süreklilik niteliği taşıyan öğeler*, *Elements of Continuity among Early Ottoman Historians*, „Bellekten” 65, 2001, nr. 243, p. 594.

¹⁰ Thúry, 1892, p. 484.

¹¹ Peçevi I, 1864/5, p. 106.

Dar setea sa de cunoaștere și nevoia de informații nu i-au alterat nici discernământul și nici spiritul critic. Cronicarul și-a confruntat informațiile provenind din surse europene cu izvoarele otomane și s-a îndoit, adeseori, de veridicitatea lor. De asemenea, complexul său de superioritate religioasă și culturală pare să-i fi alimentat și amplificat lui Peçevi spiritul critic, determinându-l să conteste realismul și obiectivitatea cronicilor europene¹². Scepticismul cronicarului nu a fost temperat nici de garanțiile pe care le-a oferit, în general, procedura din apusul Europei la care era supus un manuscris în vederea tipăririi¹³, nici de girul unor învățați de vază, lectori ai manuscrisului și nici asumarea afirmațiilor sub semnătură proprie de către autor¹⁴.

Aceste rezerve nu l-au împiedicat, însă, pe cronicar să preia, pe baza unor criterii diferite, evenimente proprii istoriei europene. Includerea lor într-o formă amplă sau sintetică a depins, în primul rând, de interesul și de însemnătatea evenimentului respectiv, rezultate din raportarea și conexarea sa la aria otomană și islamică. Dar orice regulă își are și excepțiile. În cazul nostru este vorba de anumite curiozități naturale și arhitectonice, care l-au îndemnat pe Peçevi să părăsească, pentru o clipă, subiectele predilecte ale cronicarilor otomani, adică prezentarea evenimentelor și problemelor politice și literare. Printre aceste „inovații” ale istoriografiei otomane din prima jumătate a veacului al XVII-lea se numără și relatarea succintă a războaielor daco-romane, ca o digresiune istorică justificată de semnalarea și descrierea ruinelor podului lui Traian construit de Apollodor din Damasc peste Dunăre, în apropiere de Drobeta-Turnu Severin. Dar mult mai interesant este modul în care autorul a încercat să stârnească atenția cititorului otoman pentru acest monument de arhitectură romană. Recurgerea la rațiune și la folosirea metodei învățaților (*ulema*) în interpretarea trecutului ne îndeamnă să credem că Peçevi i-ar fi stârnit chiar pe unii demnitari să vadă ruinele podului de peste Dunăre: „Cu ce scop oare a fost făcut? Poate că «acest scop» i-ar trece prin minte vreunui om de stat, care privește cu ochii «larg deschiși» pilda învățaților”¹⁵.

În cazul pasajului referitor la podul roman construit peste Dunăre de Apollodor din Damasc, este vorba de o preluare indirectă, prin intermediul unui manuscris tradus de Antonius Bonfinius sau al unui manuscris aflat în strânsă legătură cu acest învățat, din *Istoria romană* a lui Cassius Dio, care ne-a parvenit în varianta lui Xiphilinus. Ne întemeiem ipoteza nu numai pe constatarea făcută de Markus Köhbach în privința preluării legendei Sfântului Gerardus și a denumirii colinei Gerz Iliyas¹⁶, respectiv Gellérthegy din orașul Buda, ci, mai ales, pe afirmațiile lui Gáspár Heltai referitoare la Bonfinius. Acestea au fost consemnate în introducerea cronicii sale

¹² Peçevi I, 1864/5, p. 233: „Necredincioșii «ce duc» o viață desfrânată, afirmă și susțin că în lucrările lor de istorie ei nu exagerează și nu scriu neadevăruri, cu toate că eu am și recunoscut mai multe exagerări și le consider contrafaceri parțial intenționate (subl. n.) că nu am știut lucrurile respective”.

¹³ Peçevi I, 1864/5, p. 106 și urm.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Peçevi I, 1864/5, p. 435.

¹⁶ Köhbach, 1978, p. 136–138.

intitulată *Chronica az Magyaroknak dolgairol* (Cronica referitoare la faptele ungarilor). Afirmățiile lui Heltai reprezintă o cale însemnată pentru deslușirea felului în care Ibrahim Peçevi a putut cunoaște, prin intermediul traducerii din limba latină în limba maghiară, o versiune fie integrală, fie prescurtată a *Istoriei romane* a lui Cassius Dio. Astfel, Antonius Bonfinius¹⁷, bun cunoscător al limbii eline și bizantine, a adus din Italia, când a fost chemat la curtea regelui Matia Corvinul, o seamă de manuscrise, printre care s-au aflat și manuscrise grecești¹⁸. Pe acestea din urmă le-a tradus, potrivit mărturiei lui Gaspar Heltai, în limba dieilor, adică în limba latină, fiind răsplătit regește cu suma de 1.000 de galbeni. Este, așadar, posibil ca Antonius Bonfinius să fi adus din Italia un manuscris cuprinzând varianta lui Xiphilinus a *Istoriei romane* scrise de Cassius Dio¹⁹ sau o variantă apropiată de aceasta și tot atât de posibil este ca Bonfinius să fi fost și traducătorul manuscrisului respectiv. Nu excludem nici ipoteza ca Bonfinius, care își dobândise cunoștințele despre autorii antici prin intermediul contemporanilor săi umaniști, să fi obținut un asemenea manuscris în urma ordinului regelui Matia adresat clericilor și dieilor de a aduna din bibliotecile capitulurilor și mănăstirilor manuscrise și însemnări, adică tocmai sursele necesare întocmirii²⁰ lucrării sale *Rerum Ungaricarum Decades*. Cert este însă faptul că digresiunile ample făcute în trecutul Daciei, legate de cucerirea și stăpânirea romană asupra acestei provincii nu cuprind o serie de amănunte menționate de Peçevi în legătură cu împrejurările în care Antonius Bonfinius a consacrat două pasaje distincte acestei construcții cu caracter strategic. Primul pasaj, aflat chiar la începutul cronicii, dovedește în mod limpede că Bonfinius a cunoscut și s-a folosit fie direct, prin intermediul unui manuscris bizantin, fie indirect, printr-o traducere latină, *Istoria romană* a lui Cassius Dio: „Item in Danubio pontem erexit, opus perquam admirabile, ut Dion in Traiano scribit: cuius hodie quoque pilae nonnullae spectantur: ad quem in ulteriore parte Danubij Severinum est oppidum, a Severo Imperatore conditum: quod magno ad huc praesidio adversus Turcorum impetum Ungari tenent”²¹.

Pentru a putea compara textul lui Bonfinius cu cel al lui Ibrahim Peçevi, redăm pasajul în care umanistul italian a relatat sintetic războaiele purtate de Traian împotriva lui Decebal:

„Ulpus Traianus deinde successit, qui iacturam et iniuriam Imperij Romani cumulatissime ultus est: nam Decebalus varijs cum ipso insidijs agentem et Longino prefecto Legionis capto, elatum qui ut se a captivitatis servitute vindicaret, veneno sibi mortem consciuit duplici victoria superavit, regem ad mortem compulit,

¹⁷ Antonius Bonfinius (1427–1502), umanist italian și-a petrecut ultima parte a vieții la curtea regilor unguri și i-a recunoscut regelui Matia Corvinul originea romană și corviniană, vezi G. Amadio, *La vita e l'opera di Antonio Bonfinio primistorico della nazione ungherese in generale e di Mattia Corvino in particolare*, Monalto Marche, 1930; idem, *Antonio Bonfini e S. Giacomo della Marca*, Monalto Marche, 1936; Cl. Isopescu, *Notizie intorno ai romeni nella letteratura geografica italiana del Cinquecento*, „Bulletin de la Section Historique” 16, 1929, p. 17–19; A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, p. 58.

¹⁸ G. Heltai, *Chronica az Magyaroknak dolgairol*, Cluj, 1575, ed. anastatică, p. 1.

¹⁹ Cassius Dio, *Istoria romană*, FHDR I, 1964, p. 687–697.

²⁰ Heltai, 1575, p. 1.

²¹ A. Bonfinius, *Rerum Ungaricarum Decades Quator*, Basel, 1568, p. 7, paragraf 10-20.

thesauros eius ingentes recepit. Pontem in Istro aedificavit, ab Hadriano deinde demolitum, ne a Dacia Mysiae infestarentur, pilis viginti suffultum quarum altitudo (ut Dion auctor est) centum et quinquaginta pedum (praeter fundamenta) latitudo vero pedum sexaginta. Daciam denique in provinciam redegit. Pontis adhuc superstites pilae in quadrato lapide cernuntur²².

Pasajul consacrat de Peçevi podului construit de Apollodor din Damasc și împrejurărilor în care acesta a fost ridicat și parțial dărâmat reproduce numai unele elemente preluate de Bonfinius din *Istoria Romană* a lui Cassius Dio. Din cronica lui Peçevi lipsesc, însă, detaliile referitoare la dimensiunile podului roman și la una din cauzele declanșării celui de al doilea război daco-roman din anii 105–106, respectiv captivitatea și moartea lui Cassius Longinus, comandantul unei legiuni romane rămasă în Dacia²³. S-ar putea ca, prin intermediul unei traduceri în limba latină datorat, pesemne lui Bonfinius, Ibrahim Peçevi să fi adaptat, potrivit sensibilității și interesului său, pasaje din Cassius Dio, care laudă și descrie, ca pe o mare curiozitate, podul roman peste Dunăre. Redăm, pentru comparație, pasajele respective din cronica lui Ibrahim Peçevi și din *Istoria romană* a lui Cassius Dio:

<p>Peçevi: „Și «există», potrivit relatărilor solilor (<i>resul-i resayil</i>), vestigii printre edificiile ciudate din acest loc în care s-a aflat amintita cetate Severin. Deci, aici este locul cel mai ciudat și care este mai presus de puterea omului. Se spune că în trecut a existat, în apropierea cetății pomenite, un pod foarte mare, construit din piatră peste fluviul Dunărea, care este unul dintre cele mai mari fluvii de pe fața pământului. Acum, când «apele» fluviului Dunărea scad, «podul» apare «ca având» statura unui elefant. Se spune că, atunci când unii dintre stăpânii de corăbii ajung în preajma sa, ei petrec și mai ales beau vin²⁴.</p>	<p>Cassius Dio: LXVIII, 13, 1: „Traian construi peste Istru un pod de piatră, pentru care nu știu cum să-l admir îndeajuns. Minunate sunt și celelalte construcții ale lui Traian, dar acesta este mai presus de toate acelea. Stâlpii, din piatră în patru muchii, sunt în număr de douăzeci, înălțimea este de o sută cincizeci de picioare, în afară de temelie, iar lățimea de șaizeci. 2. Ei se află, unul față de altul, la o distanță de o sută șaptezeci de picioare și sunt uniți printr-o boltă. Cum să nu ne mirăm de cheltuiala făcută pentru acești stâlpi? Nu trebuie oare să nu uimească și felul meșteșugit în care a fost așezat în mijlocul fluviului fiecare stâlp, într-o apă plină de vârtejuri, într-un pământ nămolos, de vreme ce cursul apei nu putea fi abătut²⁵?</p>
--	--

²² *Ibidem*, Decadis I Liber I, p. 34.

²³ Cassius Dio, FHDR I, p. 692 și urm.; Bonfinius, 1568, p. 34.

²⁴ Peçevi I, 1864/5, p. 435.

²⁵ Cassius Dio, FHDR I, p. 692, 693, 694, 695.

Prezentarea acestui monument „ciudad” pentru Peçevi i-a impus, în chip firesc, cronicarului enumerarea, în linii mari, a cauzelor și a împrejurărilor construirii sale și, mai ales, relatarea succintă a războaielor daco-romane din anii 101–102 și 105–106.

Trebuie relevată, în primul rând, preocuparea cronicarului otoman pentru cronologia exactă a primului război daco-roman și pentru delimitarea teritoriilor cărmuite de regele Decebal sub numele de Tracia. Aceste știri, preluate din manuscrisul atribuit lui Bonfinius, au fost folosite de Peçevi pentru a explica împrejurările în care regele Decebal a încheiat pace cu Traian.

<p>Peçevi: „În cronicile vechi ale ghiaurilor se spune că în anul 101 după vestirea ilustrei nașteri a profetului Isus (Isa) împăratul (Çasar), care s-a numit Traian (domnind în) statul papei de la Roma (<i>Rum papa mülküne</i>) s-a ridicat cu oaste numeroasă. În limba ghiaurilor ținuturile Rumelia și Bosnia și Ungaria și Țara Românească și Moldova au fost numite țara Traciei și se spune că un rege numit Decebal «Vekabal» ar fi cărmuit această țară. (Traian) s-a îndreptat împotriva lui (Decebal) și l-a înfrânt. În cele din urmă au încheiat pace cu condiția (ca Decebal) să plătească anual o sumă de bani (<i>bir mikdar mal vermek üzere</i>)”²⁶.</p>	<p>Cassius Dio: LVIII, 9, 3 „3. Dar nu s-a realizat nimic, deoarece Decebal nu a cutezat să se întâlnească cu aceștia, ci a trimis și atunci pe alții. Traian a ocupat munții întăriți și a găsit acolo armele, mașinile de război cucerite (de la romani), precum și steagul luat de la Fuscus. 4. Pentru aceste motive, dar mai ales că Maximus prinsese în acest timp pe sora aceluia și cucerise un loc întărit, Decebal era gata să primească orice condiții ce i s-ar fi impus, nu fiindcă ar fi avut de gând să le respecte, ci ca să mai prindă putere după pierderile suferite atunci, 5. anume, să dea înapoi armele, mașinile de război și pe constructorii acestor mașini, să-i predea pe dezertori, să distrugă întăririle și să se retragă din teritoriul cucerit, ba încă să-i socotească dușmani sau prieteni ai săi pe cei ai romanilor. 6. să nu mai primească nici un fugar, nici să nu mai ia în slujba lui vreun ostaș din Imperiul roman (căci Decebal atrăgea la sine prin momeli pe foarte mulți oameni viteji). De nevoie el primi aceste condiții...”²⁷</p>
---	--

Pe Peçevi nu l-au interesat nici pregătirile lui Decebal pentru declanșarea unui nou conflict armat cu Roma și nici desfășurarea propriu-zisă a celui de al doilea război daco-roman din anii 105–106. El a consemnat, doar, înfrângerea suferită de Decebal, interpretând sinuciderea regelui dac drept o urmare a rușinii acestuia, iar nu drept singurul mod de a evita dezonoarea captivității și participarea la triumful lui Traian la

²⁶ Peçevi I, 1864/5, p. 435

²⁷ Cassius Dio, FHDR I, p. 688, 689, 690, 691.

Roma. Mai mult, cronicarul otoman s-a arătat preocupat de soarta dacilor supraviețuitori ai ultimului război daco-roman, care, potrivit religiei islamice, „și-au dat duhul lor cel rău în flăcările iadului”²⁸. În privința ultimului război daco-roman, Peçevi a selectat din traducerea latină a lui Bonfinius, știri lapidare privind încălcarea păcii cu Roma, înfrângerea și moartea lui Decebal. Oricum, relatarea lui Peçevi este mult mai exactă, din punctul de vedere al veridicității și succesiunii acțiunilor esențiale ale celui de al doilea război daco-roman, decât fraza cu care Antonius Bonfinius expediază acest conflict armat: „Ulpius Traianus ... nam Decebalus cum ipso insidijs agentem ... elatum [qui ut se a captivitatis superavit, regem ad mortem compulit thesauros ingentes recepit]”²⁹.

Reproducem, din nou, pentru compararea și stabilirea filiației celor două izvoare în privința relatării celui de al doilea război daco-roman și epilogul său, moartea regelui Decebal, pasajele corespunzătoare din cronică lui Ibrahim Peçevi și din *Istoria romană* a lui Cassius Dio:

<p>Peçevi: „Însă, dat fiindcă regele susnumit a încălcat pacea, împăratul Traian a mers din nou împotriva lui și a repurtat victorie asupra lui și a țării sale. Apoi, dat fiindcă regele a rămas fără putere, de rușine el și-a luat viața”³⁰.</p>	<p>Cassius Dio, LXVIII, 10, 3: „Dar, când i s-a anunțat că Decebal în multe privințe nu respectă tratatul, ci își pregătește arme, primește fugari, reface întăriturile, trimite soli la vecini și aduce pagube celor ce mai înainte nu se înțelegeau cu el, iar iazigilor le-a smuls un ținut (pe care, după aceea, deși ei îl cereau, Traian nu-l mai dădu înapoi). 4. Senatul decretă că Decebal este din nou vrăjmaș, iar Traian însuși, fără să lase conducerea altor generali, porni din nou cu război împotriva aceluia”³¹. LXVIII, 14, 3: „Când a văzut Decebal că scaunul lui de domnie și toată țara sunt în mâinile dușmanului, că el însuși este în primejdie să fie prizonier, își curmă zilele. Capul său fu dus la Roma. În felul acesta, Dacia ajunsese sub ascultarea romanilor”³².</p>
--	--

²⁸ Peçevi I, 1864/5, p. 436.

²⁹ Bonfinius, 1568, p. 34.

³⁰ Peçevi I, 1864/5, p. 435.

³¹ Cassius Dio, FHDR I, p. 690 și urm.

³² Urmează în textul lui Cassius Dio relatarea detaliată a stratagemii folosite de Decebal LXVIII, 11 și LXVIII, 12 Cassius Dio, FHDR I, p. 690, 691–693 pentru păstrarea păcii cu Roma și pentru uciderea lui Traian. Apoi același Cassius Dio relatează episodul folosirii lui Longinus ca mijloc de presiune și șantaj asupra lui Decebal.

³³ Cassius Dio, FHDR I, p. 694 și urm.

După această relatare succintă, în comparație cu Cassius Dio și mai detaliată în raport cu cronică lui Antonius Bonfinius, Peçevi a narat, întocmai ca și modelul său, Cassius Dio, episodul construirii podului peste Dunăre în apropiere de Drobeta-Turnu Severin. Motivația construirii podului, anume cea de a împiedica și nimici rapid orice rezistență opusă stăpânirii romane, este identică la Cassius Dio și Peçevi. Întocmai ca și Cassius Dio și Ioannes Tzetzes³⁴, cronicarul otoman a stabilit aceeași cauză pentru care împăratul Hadrian, succesorul lui Traian, a pus să fie distrusă partea superioară a podului pentru a fi zădărnice atacurile populației autohtone din Dacia asupra provinciei Moesia. În plus, Peçevi nu s-a putut abține nici de la aprecierile pe care cronicarii musulmani și otomani le-au făcut, în mod curent, la adresa conducătorilor de religie diferită. Interesantă este și fraza cu care Peçevi își încheia pasajul referitor la podul lui Traian și care, dacă nu ar reproduce constatarea seacă a lui Bonfinius din lucrarea sa *Rerum Ungaricarum Decades*: „Pontis adhuc superstites pilae in quadrato lapide cernuntur”³⁵, ne-ar îndemna să credem că acest cronicar otoman ar fi văzut ruinele de lângă Drobeta-Turnu Severin.

<p>Peçevi:</p> <p>„În acea vreme necuratul, care era împărat, a pus să se construiască acel pod foarte mare pentru ca, la rândul său, nici un rege să nu aibă posibilitatea de a se răscula împotriva lui. Și susnumitul împărat a întinat 40 de ani reședința împărăției. După moartea regelui (Decebal), mulți dintre cei care i-au supraviețuit și-au dat duhul lor cel rău în flăcările iadului.</p> <p>Și după (Traian) a ajuns împărat un nelegiuit numit Adrian. El a pus, în mod intenționat, să dărâme acel pod mare deoarece triburile din Tracia au atacat țara împăratului. Și numitul pod a durat întocmai, fără întrerupere, 23 de ani. Însă vestigiile sale se văd și acum (ve amma asari ila el an numayan dir)”³⁶.</p>	<p>Cassius Dio, LXVIII, 13, 5:</p> <p>„Concepția măreață a lui Traian se vedește și din aceste lucrări. Astăzi însă podul nu folosește la nimic, căci nu mai există decât stâlpii, iar pe deasupra lor nu se mai poate trece: ai zice că au fost făcuți numai ca să facă dovada că firii omenești nimic nu-i este cu neputință.</p> <p>6. Traian se temea că, după ce îngheață Istrul, să nu se pornească război împotriva romanilor rămași dincolo și construi acest pod, pentru ca transporturile să se facă cu ușurință peste el. Dimpotrivă, lui Hadrian îi fu teamă că barbarii vor birui străjile și vor avea trecere lesnicioasă spre Moesia, de aceea distruse partea de deasupra”³⁷.</p>
--	--

Pasajul citat din Peçevi mai cuprinde, spre deosebire de Cassius Dio și de Bonfinius, două erori istorice, care privesc durata domniei împăratului Traian și

³⁴ Ioannes Tzetzes, *Istoriile lui Ioannes Tzetzes gramăticul*, FHDR IV, p. 74 și urm.

³⁵ Bonfinius, 1568, p. 34.

³⁶ Peçevi, 1864/5, p. 436.

³⁷ Cassius Dio, FHDR I, p. 694 și urm.

existența podului roman, așa cum a fost el construit de Apollodor din Damasc. Nu putem detecta încă, în stadiul actual al identificării surselor folosite de Ibrahim Peçevi, informația utilizată de cronicar în această privință. Domnia împăratului Traian din anii 98–117 a fost cu mult exagerată ca durată, de vreme ce cronicarul, nu știm din ce motive, a fixat-o pentru un interval de 40 de ani. Ne întrebăm, totodată, de unde a putut ști Peçevi cu atâta precizie, pe care n-au avut-o la vremea lor nici izvoarele antice, cât timp au menținut împărații romani podul peste Dunăre în forma lui inițială. Momentul, cauza și împrejurările demantelării părții sale superioare, precum și distrugerea lentă și treptată a pilelor (picioarelor) podului nu sunt cunoscute cu exactitate. Așa cum au demonstrat-o cercetările lui Dumitru Tudor³⁸, relatarea lui Cassius Dio conține un sâmbure de adevăr interpretabil, în sensul în care aceasta ar fi interpolarea târzie a călugărului Ioannes Xiphilinus³⁹. Motivul invocat de Cassius Dio și, apoi, de Ibrahim Peçevi pare să fie confirmat de realitatea istorică.

Reducerea efectivelor legionarilor romani cantonați în Dacia în timpul războaielor purtate de Traian împotriva parților, revolta populației autohtone din Dacia izbucnită în același timp cu năvălirile în Dacia ale sarmaților, iazigilor și roxolanilor, explică, din punct de vedere istoric și logic, întreruperea circulației pe pod în anii 117–118. După părerea lui D. Tudor, acțiunea a fost eternizată de copiii care au preluat informația de la Cassius Dio⁴⁰.

O altă versiune istorică, aparținând lui Procopius din Cesareea, care a explicat prăbușirea podului prin presiunea continuă exercitată de aluviuni asupra pilelor acestei construcții⁴¹, pare să se apropie mai mult de adevăr, date fiind concluziile unor cercetări de ordin tehnic. Potrivit lor, podul ridicat de Apollodor din Damasc nu ar fi fost distrus nici în urma îndeplinirii ordinului împăratului Hadrian și nici din pricina atacurilor barbare. Distrugerea acestui pod s-ar fi datorat procesului de eroziune treptată, produsă de bancurile de nisip, proces care a determinat prăbușirea a 4 pile⁴².

În ciuda procesului amintit, ruinele pilelor podului roman s-au înălțat deasupra cursului Dunării din vremea lui Bonfinius și până la sfârșitul veacului al XVII-lea. Mai mult, în 1688 contele Luigi Ferdinando Marsigli, inginerul militar al împăratului Leopold I a înjghebat un pod de vase pe locul construcției romane. Cu acest prilej, el a vizitat ruinele romane⁴³, fapt care l-a determinat să reconstituie,

³⁸ D. Tudor, *Podul lui Traian de la Drobeta* în Institutul de Arheologie Olteană Memoriul II, Craiova, 1931, p. 2-40; idem, *Les ponts romains du Bas-Danube*, București, 1974, p. 67-133.

³⁹ *Ibidem*, p. 39.

⁴⁰ Tudor, 1974, p. 131.

⁴¹ *Ibidem*, p. 130.

⁴² *Ibidem*, p. 132.

⁴³ Vezi relatarea lui L.F. Marsigli în *Călători străini despre Țările Române*, VIII, București, 1983, p. 50: „«1688». În răstimpul acesta m-am străduit împreună cu peste o sută de oameni să cercetez toate anticlitățile romane aflate în apropiere «de Cladova» și mai ales urmele podului lui

pe baza mărturiilor lui Cassius Dio și Procopius din Cesarea, arhitectura podului construit de Apollodor din Damasc. Nu ne putem pronunța, din păcate, cu privire la o posibilă sau probabilă vizită a lui Ibrahim Peçevi la Drobeta-Turnu Severin. Cronicarul nu a făcut nici o afirmație sau vreo aluzie la aceasta. Tentația de a-i atribui lui Peçevi o asemenea vizită este mare, dacă avem în vedere următoarele argumente:

- a) compararea înălțimii podului cu statura unui elefant,
- b) autorul cronicii a fost controlorul financiar (*defterdar*) al *eyaletului* Timișoara, însărcinat cu verificarea veniturilor fiscale,
- c) practicarea încă din tinerețe a metodei perieghezei. În cazul în care Peçevi nu a văzut ruinele romane, este posibil ca interesul să-i fi fost stârnit de relatările contemporanilor săi, locuitorii *eyaletului* Timișoara.

Dar Ibrahim Peçevi nu a fost singurul cărturar și autor otoman, care l-a folosit pe Cassius Dio la întocmirea cronicii sale. Cunoaștem, de pildă, cazul întemeietorului școlii de geografie istorică, Bartınlı Ibrahim Hamdi⁴⁴, autorul unei *Cosmografii*, pe care a încheiat-o în anul 1750. Trebuie să precizăm totodată și faptul că *Istoria Romană* a lui Cassius Dio⁴⁵ s-a numărat printre izvoarele antice folosite de Ibrahim Hamdi prin intermediul filierei arabe. Aceeași filieră l-a ajutat și pe predecesorul lui Ibrahim Hamdi, respectiv pe Ebu Bekir bin Behram ed-Dimișki din Damasc (mort în 1690), să includă în descrierea Ungariei și a Transilvaniei informațiile esențiale despre regatul dac și ocuparea sa de către împăratul Traian⁴⁶.

Așadar, Peçevi nu a fost nici primul și nici singurul autor otoman, care a recurs la informațiile oferite de izvoarele europene. Originalitatea sa constă, însă, în faptul că interesului obișnuit pentru istoria islamică privită ca istorie universală i l-a substituit pe acela de a cunoaște, selecta și folosi, prin confruntarea cu evenimentele descrise de cronicile otomane, informații extrase din istoria regiilor „necredincioși”. Metoda confruntării informației din surse diferite și integrării ei logice și firești în fluxul expunerii cronologice a evenimentelor, reprezintă o inovație în istoriografia otomană. Contactul nemijlocit cu realități diferite de cele ale culturii și civilizației islamice și otomane, cu vestigii aparținând unei lumi

Traian după cum se va arăta în tratatul meu despre Dunăre”.

⁴⁴ C. Orhonlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlılarda Djografya ve Bartınlı Ibrahim Hamdi'nin Atlası* (Geografia otomană din secolul al XVIII-lea și Atlasul lui Bartınli Ibrahim Hamdi), *Tarih Dergisi* 14, 1964, 19, p. 131; idem, *Geographical Knowledge Amongst the Ottomans and the Balkans in the Eighteenth Century According to Bartınli Ibrahim Hamdi's Atlas*, în *An Historical Geography of the Balkans*, ed. F.W. Carter, Londra, New York, 1977, p. 284.

⁴⁵ Orhonlu 1964, p. 128.

⁴⁶ L. Fekete, *A hodoltságkori törökség Magyarországra vonatkozó földrajzi ismeretei*, *Hadtörténelmi Közlemények* 31, 1930, p. 151: „în vechime în această țară a locuit poporul dac. Împăratul numit Traian al papei de la Roma l-a înfrânt pe regele lor pe nume Decebal și a anexat țara”.

dispărute, a determinat, în cazul lui Peçevi, atenuarea egocentrismului și autosuficienței caracteristice istoriografiei otomane.

DER DAKISCHE KRIEG TRAJANS IN DER CHRONIK
DES IBRAHIM PEÇEVI

ZUSAMMENFASSUNG

Die wohlbekannte Chronik des Ibrahim Peçevi (1547/982 H?–1651) enthält eine Kurzdarstellung der dakisch-römischen Kriege aus dem 2. Jh.n.Chr., als eine historische Digression in der Absicht, die Beschreibung der zu seiner Zeit sichtbaren Ruinen der von Apollodorus aus Damaskus in der Nähe von Drobeta-Turnu Severin errichteten Trajansbrücke zu rechtfertigen. Die von Peçevi diesem Denkmal der Antike gewidmete Aufmerksamkeit (S. 435–436 der Chronik) belegt auch in diesem Fall die durch den Chronisten unterschiedliche Heranziehung europäischer Quellen. Dabei handelt es sich um eine vermittelte Übernahme der *Römischen Geschichte* des Cassius Dio, für die Nachwelt durch Xyphilinos erhalten geblieben, deren sich Peçevi entweder durch eine von Antonius Bonfinius übersetzte Handschrift oder aber durch einen diesem nahe liegenden Text bedienen haben konnte. Unsere Annahme stützt sich sowohl auf die Feststellungen von Markus Köhbach bezüglich der Übernahme der Legende des Heiligen Gerhard und der Benennung des Ofner Gellértheygy als *Gerz Iliyas*, wie auch auf Gaspar Heltai's Bemerkungen über Bonfinius in der Einleitung zu seiner *Chronica az Magyaroknak dolgairol*. Heltai's Bemerkungen liefern uns wichtige Hinweise über die Art und Weise auf welcher sich Peçevi, mittels einer Übersetzung aus dem Lateinischen ins Ungarische, einer Integralversion oder eines abgekürzten Textes von Cassius Dio' *Römischer Geschichte* bedienen konnte. Bonfinius, ein guter Kenner der griechisch-byzantinischen Sprache, hatte aus Italien mehrere griechische Handschriften mitgebracht, die er dann am Hofe des ungarischen König Mathias Corvinus ins Lateinische übersetzte. Es darf angenommen werden, daß Bonfinius nach Ofen auch eine Handschrift mit Xyphilinos' Variante der *Römischen Geschichte* des Cassius Dio oder eine ihr nahestehende Version gebracht hatte. Auch darf nicht die Möglichkeit ausgeschlossen werden, daß Bonfinius selbst diese Handschrift ins Lateinische übersetzt habe.

Unser Aufsatz unternimmt eine eingehende vergleichende Analyse der Cronikangaben des Peçevi und des Cassius Dio in seiner *Römischen Geschichte*, die sich auf die Errichtung der Trajansbrücke und den dakisch-römischen Kriegen von 101–102 und 105–106 n.Chr. beziehen. Ungewiss bleibt es, ob Peçevi – wie 1688 Graf Luigi Ferdinando Marsigli – die Ruinen der Römerbrücke bei Drobeta-Turnu Severin auch selbst besehen hat. Sollte es nicht der Fall gewesen sein, so wurde sein Interesse dafür möglicherweise durch die Erzählungen der Einwohner des Temeswarer *Eyalets*, dessen *Defterdar* er für kurze Zeit war, angeregt.